

נתוחים

אך מכל מקום הוא מתייחס רק לגופות מתים.

א. הגדרת המושג

הענף ברפואה העוסק בניתוחים הוא הכירורגיה³.

ניתוח בלשון המקרא הוא חיתוך וגזירה¹. מושג זה מתייחס בעיקר לבעלי חיים, אך הוא מופיע גם ביחס לבני אדם². בשנים האחרונות חל פיצול רב במקצועות הכירורגיים, שהם נפרדים

[1] שמות כט יז; ויקרא א ו, ועוד. [2] שופטים יט כט. [3] מילה מורכבת משתי מילים יווניות:

מהכירורגיה הכללית, אשר עוסקת כיום בעיקר בניתוחי בטן, צוואר ושד.

תת-המקצועות הכירורגיים מתייחסים לאיברי הגוף השונים: אף-אוזן-גרון; עינים; נירוקירורגיה (ניתוחי מוח וחוט שדרה); כירורגית לב-חזה (ניתוחי לב, כלי דם גדולים, וריאות); כירורגיית כלי דם; אורתופדיה (ניתוחי שלד – עצמות, שרירים וגידים); אורולוגיה (ניתוחים בדרכי השתן – כליות, צינורות השתן, שלפוחית השתן, וכן באיבר המין הזכרי); גינקולוגיה (ניתוחים באיברי המין של האשה); כירורגיה פלסטית (ניתוחים קוסמטיים וניתוחי עור, כולל לאחר כוויות); כירורגית ילדים; השתלות איברים.

בערך זה נידונים מספר ניתוחים. נושאים רבים הנוגעים לניתוחים, מנתחים, ומנותחים נידונים בערכים אחרים באנציקלופדיה זו.

ב. רקע היסטורי⁴

כללי – פעולות כירורגיות קדומות ביותר כללו טיפול בפצעים ובשברים, הוצאת גופים זרים, ברית מילה, ניתוח קיסרי, וכריתת איברים. מרבית הידע והעיסוק הכירורגי התייחס לפציעות שונות, הן במצבים אזרחיים, והן במצבים צבאיים⁵.

היחס לכירורגיה בעולם העתיק – כבר היוונים הקדמונים, ובראשם היפוקרטס, הפרידו בין הרפואה הפנימית לבין הכירורגיה. בעת העתיקה ובתקופת ימי הביניים לא נחשבה הכירורגיה כחלק של מדע-הרפואה אלא כמלאכת-יד, שהעוסקים בה היו בדרך כלל חסרי השכלה רפואית, ונימנו עם גלבים, בלנים וכיו"ב. מקצוע זה נחשב כנחות, ובלתי ראוי לעיסוקו של רופא. למשל, בשבועת היפוקרטס מופיעה פסקה "מעולם לא אחתוך אבן מתוך כיס השתן", שהוא כנראה ביטוי כללי להתרחקות הרופא מעיסוק כירורגי. אי לכך לא הורו מקצוע זה באוניברסיטאות, ותקופה ארוכה לא חלה התקדמות כלשהי במקצוע זה. רק בסוף ימי הביניים ובתקופת הרנסנס החלו להתייחס ביתר רצינות למקצוע זה, ונתחברו ספרי לימוד ומחקר ברמה מדעית.

בשנת 1800 נוסד בלונדון הקולג' המלכותי לכירורגיה, ורק אז הוחל בהכשרת מנתחים ברמתם של רופאים אחרים. אכן, המנתחים היו כה גאים בהתבדלותם מיתר הרופאים, עד שהחליטו להשאיר את הכינוי "מר" כתואר לשם כבוד, ועד עצם היום הזה אין פונים למנתחים בבריטניה ובאירלנד בתואר "ד"ר" אלא בתואר "מר"⁶.

התפתחויות ראשוניות בכירורגיה מודרנית – לאחר ביסוס מדע האנטומיה,

Association of Neurological Surgeons, 1997:11-26. [5] ראה באנציקלופדיה עברית, כרך ב, ע' כירורגיה, עמ' 797 ואילך, בפרטי הידע הכירורגי באותה תקופה. [6] ראה – *BMJ* 321:1589, 2001.

cheir – יד; ergon – עבודה, היינו מלאכת-יד. [4] פרטים היסטוריים על התפתחות ענף הכירורגיה ברפואה ראה – Smith DC, In: Greenblatt SH, Dagi TF, Epstein MH (eds), *A History of Neurosurgery*, American

ולאחר ההתקדמות בפסיולוגיה ובמיקרוביולוגיה נסללה הדרך להתפתחות משמעותית בתחום הכירורגיה. ג'ון הנטר האנגלי (1728-1793) נחשב כמניח היסוד לכירורגיה כמקצוע רפואי מדעי-ניסויי, וממנו ואילך נכנסה הכירורגיה למכלול ההוראה הרפואית והמחקר האקדמי. עד תקופה זו נאלצו הכירורגים לעבוד במהירות מירבית כדי להפחית עד כמה שניתן את כאביו וייסוריו של החולה, ואת הסיכון לזיהום, ולפיכך בוצעו רק ניתוחים קצרים, חד-שלביים ודחופים. המנתחים נדרשו להיות קשוחי-לב לצעקותיהם של המנותחים⁷, ובדרך כלל היה צורך לקשור את החולים, כדי לאפשר את הניתוח⁸.

התקופה החדשה נחשב תיאודור בילרות הגרמני (1829-1894).

הכירורגיה המודרנית — במאה ה-20 למניינם חלה התפתחות עצומה בכירורגיה, הן בתחום המדעי עיוני-מחקרי, והן בתחום המעשי-ביצועי. הבנה מעמיקה בגורמים הרפואיים הדרושים להצלחת ניתוחים, שיטות טכניות מורכבות ומתוחכמות של ניתוחים, ושימוש במכשור מתוחכם ומשוכלל ביותר — כל אלו הביאו להגדלה עצומה במספר הניתוחים, במיגוון הניתוחים, ובשיעורי הצלחה גבוהים בכירורגיה.

ג. ניתוחים ומנתחים בחז"ל ובפוסקים

בתלמוד

סוגי הניתוחים — הניתוחים העיקריים המוזכרים בתלמוד מתייחסים להקזת דם⁹; ברית מילה¹⁰; ניתוחים נזירי-כירורגיים¹¹; ניתוח בטן להסרת שומן¹²; ניתוחים גינקולוגיים¹³; נטילת הטחול¹⁴; פתיחת פי טבעת אטום ביילוד¹⁵; בשר שנתמסמס, היינו נרקב (כנראה הכוונה לנמק שרירים¹⁶), הרופא קודרו, היינו נוטלו בסכין¹⁷; אין בשר המת שבחי מרגיש

הרדמה וחיטוי — במאה הי"ט למניינם חלה מהפכה בתחום הכירורגיה בגלל שני הישגים גדולים: הכנסת שיטות הרדמה באמצעות אתר וכלורופורם באנגליה ובארה"ב, בשנת 1846/7; והכרת הזיהום החיידקי הבתר-ניתוחי על ידי ליסטר בשנות ה-60 של המאה הי"ט, והנהגת שיטות חיטוי ומניעת זיהום. החל מתקופה זו יכלו הכירורגים להפנות את כישוריהם ומרצם גם לניתוחים ארוכים ומורכבים יותר, וגם לניתוחים מתוכננים ולא-דחופים. ראשון הכירורגים של

שהשקוהו סם שינה והכניסוהו לבית-שיש, וקרעו את כריסו, והוציאו ממנו סלים מלאים שומן. המדובר בניתוח מסוג liporeduction, שגם כיום מבצעים אותו לצרכים קוסמטיים, ולעתים לצרכים רפואיים במצבי השמנת יתר. [13] ראה ע' לדה. [14] סנהדרין כא ב; ע"ז מד א. וראה ע' טחול הע' 16 ואילך. [15] שבת קלד א. וראה ע' עכול, מערכת ה-, הע' 193 ואילך. [16] gangrene. [17] חולין עז א.

[7] ראה מעשה טוביה ח"ג פ"ג סע' יח — המחזיקים בה יהיו אבירי לב. [8] ראה איגרת ביקורת להיעב"ץ ד"ה ע"א — וכן כפתו אותו (היינו נער שעבר ניתוח לחיקון בקע מפשעתי) וחתכו למעלה בבטן וכו'. [9] ראה ע' דם חלק ד. [10] ראה ע' מילה. [11] כתובות עז ב; גיטין נו ב; חולין נו ב. וראה ע' עצבים, מערכת ה-, הע' 188 ואילך. [12] ב"מ פג ב, בניתוח של ר' אלעזר ב"ר שמעון, שהיה שמן ביותר,

באיזמל, ולא בר רפואה הוא¹⁸; מי שעלתה לו מכה ברגלו, הרופא כופתו, ומחתך בבשרו בשביל לרפאותו¹⁹; מי שעלתה לו נימא ברגלו, היינו בשר מת (כנראה הכוונה לכיב²⁰), יקטענה ויחיה²¹; מעשה ביוסף בן הכסס הכהן שעלתה נומי ברגלו, וקרא לרופא וחתכה²²; וכך היו מוכי שחין עושים בירושלים, הולך אצל הרופא וחותכו²³.

בתשובות שונות מימי הביניים וראשית העת החדשה מוצאים אנו תיאורי ניתוחים באיברי המין; תיקוני בקע מפשעתי³³; הסרת אבני שלפוחית שתן ואבנים באיבר המין; וכריתת גפיים נימקיות³⁴.

ד. פרטי דינים

1. כללים ועקרונות

תפילות — יש מי שכתב, שלא רצוי להתקין תפילה מיוחדת לפני ניתוח — לא לחולה, ולא לרופא המנתח, וטובה היא התפילה היוצאת מקירות ליבו של אדם, ועל כל פנים פרק תהלים עדיף מתפילה ממוסדת הנהפכת לשגרה³⁵. ויש מי שכתב, שכדאי לומר את כל ספר תהילים בשבת שלפני הניתוח, ואם אפשר יאמר את הספר ללא הפסק, היינו גם ללא אמירת "יהי רצון" בין הפרקים³⁶.

תפילין — מי שזקוק לניתוח בעינו, או בחלק אחר של ראשו, ובגלל זה לא יוכל להניח תפילין של ראש למשך כמה ימים, אין לדחות את הניתוח לחול המועד, אלא

כלים של כירורגים — בתלמוד מוזכרים מכשירים וכלים שונים של מנתחים: מקדח של רופאים לניתוחי מוח²⁴; סכין ואיזמל למילה; סכין לחיתוך דופן הבטן של מעוברת שמתה²⁵; איזמל לחיתוך בשר חולה²⁶; טני, שהוא כלי מתכת גדול שבו שמים את מכשירי הרופא²⁷, או תרונתק, שהוא תיק ובו כלים שונים, שרופאי החבורות משתמשים בו²⁸.

מקום הניתוחים — ניתוחים מורכבים היו מבוצעים בבית שיש²⁹, ואם אין אפשרות כזאת, ניתחו בבית עם דפנות עבים מאד³⁰, כנראה כדי לשמור על מקום נקי, ולמנוע חדירת אוויר (קך או מזוהם?) לאזור הניתוח.

בימי הביניים

חכמי ימי הביניים הפרידו בין כירורגים

שם. [31] ראה כוזרי מאמר ד, לא; שו"ת תשב"ץ ח"ג סי' פב; פחד יצחק, ע' רופא. על כירורגים יהודיים בימי הביניים ראה בספרו של צימלס, *Magicians Theologians and Doctors*, עמ' 151. [32] פרקי משה, מאמר טו, הכולל פרקים התלויים במלאכת-היד. [33] *inguinal hernia*. [34] ראה צימלס, עמ' 151-153. [35] שו"ת עשה לך רב, ח"ח סי' צב. [36] שערי הלכה

[18] שבת יג ב. [19] תוספתא שקלים א ב. [20] *ulcer* — יסטרוב בספר המילים. [21] ע"ז י ב. [22] ירושלמי נזיר ז א. [23] כריתות טו א. [24] משנה אהלות ב ג. וראה ע' עצבים, מערכת ה-, הע' 190. [25] ערכין ז א. [26] חולין עו א. וראה אבות דרבי נתן כג ד. [27] כלים יב יג. [28] כלים טז ח, וברע"ב שם. [29] כתובות עז ב; ב"מ פג ב. [30] כתובות

יניח באותם ימים תפילין של יד בלבד³⁷. אבר, וערך כהן.

רופא מתמחה – יש מי שכתב, שאסור לרופא מתמחה לבצע ניתוח בהרדמה כללית, כי חוסר מיומנותו גורם להארכת הניתוח, ועקב כך נגרם חשש סכנה לחולה³⁸; ויש מי שכתב, שאם החולה אינו דורש במפורש שינתח אותו רופא מומחה, מותר גם למתמחה לנתחו, כי אחרת לא יוכלו להיות רופאים מומחים³⁹.

רופא מתמחה – יש מי שכתב, שאסור לרופא מתמחה לבצע ניתוח בהרדמה כללית, כי חוסר מיומנותו גורם להארכת הניתוח, ועקב כך נגרם חשש סכנה לחולה³⁸; ויש מי שכתב, שאם החולה אינו דורש במפורש שינתח אותו רופא מומחה, מותר גם למתמחה לנתחו, כי אחרת לא יוכלו להיות רופאים מומחים³⁹.

מעניין טעויות ורשלנות בניתוחים – ראה ערך רשלנות רפואית.

מעניין ניתוחים בשבת – ראה ערך שבת.

ניתוחים בערב חג – ראה ערך מועדים.

מחלוקת בין כירורגים – יש מי שכתב, שאם רופא אחד אומר שיש לעשות ניתוח, ורופא אחר אומר שאין לעשות ניתוח, ולדעתו יש סכנה באותו ניתוח, שב ואל תעשה עדיף; ואם שני רופאים אומרים שצריך לעשות ניתוח, ורופא אחד אומר שאין צריך, אף שלדעתו יש סכנה בניתוח, שומעים לשניים⁴⁰.

מעניין ברכת הגומל לאחר ניתוח – ראה ערך ברכות ותפלות.

מעניין חציצה בטבילה לאחר ניתוחים שונים – ראה ערך חציצה בטבילה.

מעניין צנתרים ופיומים – ראה ערך ברכות ותפלות.

מעניין שימוש ברקמות עודפות לאחר כריתה כירורגית – ראה ערך אברי אדם.

2. ניתוחים מיוחדים

ניתוח פלסטי לנוי

מעניין סיכון עצמי בניתוח – ראה ערך סכון עצמי.

מעניין סדר עדיפויות בניתוח – ראה ערך קדימויות בטפול רפואי.

מעניין הסכמה לניתוח – ראה ערך הסכמה מדעת.

מעניין טיפול ניתוחי בהורים – ראה ערך הורים.

מעניין טיפול ניתוחי בכהן – ראה ערך הכהן.

מעניין שימוש ברקמות עודפות לאחר כריתה כירורגית – ראה ערך אברי אדם.

מעניין ניתוחים לנוי ולשיפור המראה החיצוני, כגון תיקון הגודל והצורה של האף, תיקון מחיצת האף, סילוק קמטים מהפנים, הסרת שומן, תיקוני עפעפיים, ושינוי גודל ומנהג, ח"ג סי' קלא. [37] שו"ת ישועת משה (יהושע משה אהרונסון), ח"ג סי' ו. וראה עוד שו"ת בית ישראל (לנדא) חאו"ח סי' ח.

[38] שו"ת ציץ אליעזר חו"ד סי' פד-פה. [39] הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם חו"ד סי' קנה סק"ב. [40] שו"ת

סכנה עקב ההרדמה, ואסור לאדם להכניס עצמו אפילו לספק סכנה רחוקה, ואפילו בשביל לקיים מצווה; לא ניתנה רשות לרופא לרפאות אלא דווקא מחלה וכאב, אבל כל דבר שנברא אך בטבעו מלידה, ואין בו שום חולי וכאב, יש בכך משום שינוי מעשה בראשית, וסתירת גזירת מלכו של עולם⁴³; אסור לאדם לחבול בעצמו, או להסכים שיחבלו בו. ואמנם חבלה לצורך רפואה מותרת, אבל שלא לצורך רפואה, אפילו אם זה לצורך אחר, אסור לאדם לחבול בעצמו⁴⁴; איסור מיוחד יש באיש העושה ניתוח פלסטי לשם נוי, והוא האיסור של 'ולא ילבש גבר שמלת אשה'⁴⁵.

שיטת המתירים – רוב הפוסקים סבורים שניתוח פלסטי מותר, ומכל מקום יש תנאים ומצבים להיתר כזה⁴⁶. פוסקים אלו דחו את כל צדדי האיסור כדלקמן.

אין לאסור מדין חובל בעצמו מכמה טעמים: איסור זה הוא דווקא דרך נציון

השדיים⁴¹; ניתוחים לתיקון או לסילוק מומים מולדים שונים בחלקים חשופים של הגוף; וניתוחים לתיקון צלקות ופגמים בעור כתוצאה מפציעות, כוויות, או ניתוחים.

יחס נשים/גברים – נשים עוברות ניתוחים פלסטיים בשיעורים גדולים בהרבה בהשוואה לגברים. בשנת 1998 עברו קרוב למיליון נשים ניתוחים פלסטיים שונים בארה"ב, בעוד שבאותה שנה עברו רק כ-100,000 גברים בארה"ב ניתוחים דומים.

היבטים הלכתיים – הפוסקים נחלקו בשאלה אם ניתוחים פלסטיים מותרים או אסורים:

שיטת האוסרים – יש הסבורים, שניתוחים אלו אסורים בכל מקרה ובכל תנאי, בין באיש ובין באשה⁴².

מספר נימוקים ניתנו לדבר: קיימת

[43] ראה שו"ת שערי צדק חיו"ד סי' קמג. [44] ראה תוס' ב"ק צא ב ד"ה אלא; יש"ש ב"ק פ"ח סי' נט. אמנם בטור בשם הרמ"ה התיר לחבול בעצמו לצורך. [45] דברים כב ה. וראה להלן הע' 56. [46] שו"ת אגרות משה חח"מ ח"ב סי' פב אות ז; הרב י. יעקובוביץ, נועם, ו, תשכ"ג, עמ' רעג ואילך; שערים המצויינים בהלכה סי' קצ סק"ד; שו"ת בנין אב ח"א סי' נ אות ג; שו"ת חלקת יעקב ח"ג סי' י-יא; שו"ת משנה הלכות ח"ד סי' רמו-רמו; שו"ת עשה לך רב ח"ד סי' סה; שו"ת שיערי עזרה (בצרי) ח"ב חח"מ סי' קנג; שו"ת יביע אומר ח"ח חח"מ סי' יב; הגרי"ש אלישיב, הובאו דבריו בשו"ת יש"ב משה (טורצקי) עמ' רפב; Bleich JD, *Judaism and Healing*, 1981, pp. 126-8. וראה עוד מאמרו של הרב ח.

תשובות והנהגות ח"א סי' תתסה. וראה בע"ע יום הכפורים; שבת. [41] בניתוח להגדלת השדיים לצורך נוי משתמשים בסיליקון. בשנים האחרונות יש ויכוח ניכר בספרות המקצועית על רמת הבטיחות של שימוש בסיליקון, ועל החשש שחומר זה עלול לגרום לשינויים ממאירים – ראה לדוגמה Council on Scientific Affairs, *AMA, JAMA* 270:2602, 1993; Bridges AJ, *Lancet* 1451, 1994; Silverman BG, et al, *Ann Intern Med* 124:744, 1996; Cooper C and Dennison E, *BMJ* 316:403, 1998. על ההיבטים האתיים והמשפטיים הנוגעים לכך ראה Macklin R, *Am J Public Health* 89:484, — 1999. [42] שו"ת ציץ אליעזר ח"א סי' מא אות' ח-ט; שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' קצח. וראה גם שו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' קה אות ב.

בגדרי ההיתר לעסוק ברפואה, שכן אין הבדל בין בעיה גופנית לבין בעיה נפשית ביחס למצות הרפואה⁵⁵; פעולה כזו אינה נקראת שינוי בעצם הנברא, ואין בזה משום שינוי מעשה בראשית.

אין לאסור מדין 'לא ילבש', שכן במקום צער – מותר, וגם משום שניתוחים כאלו בתנאים אלו מבוצעים כיום גם באנשים, ואין הם מיוחדים לאשה דווקא⁵⁶.

תנאים מגבילים – יש מהפוסקים שהתירו ניתוח פלסטי רק לצורך מוגדר:

כשהדבר נעשה לנוי באשה, וכדי שיקפצו עליה לקדשה⁵⁷; כאשר יש פגיעה חיצונית לאחר פציעה או מחלה, או כאשר המצב עלול לגרום לדכאון נפשי עמוק, או שבלעדי הניתוח אי אפשר למצוא מקום עבודה ופרנסה, ויש בזה משום כדי חייו ופרנסת בני ביתו, או שהדבר נחוץ לשידוך, או לשמירת שלום בית, כדי שלא תתגנה האשה על בעלה⁵⁸; כאשר יש לאדם צער במצבו, או שהוא מתבייש ממצבו, והניתוח הפלסטי מיועד לתיקון מצב הגורם סבל ועגמת נפש, ואז הוא

או בזיון⁴⁷, אבל כשחובל בעצמו לצורך שלא בדרך כזו – מותר⁴⁸; כאשר החבלה נעשית לטובתו של הזולת וברצונו, היא מותרת מדין 'ואהבת לרעך כמוך'⁴⁹; אין איסור חובל כאשר הדבר נעשה לצורך תיקון⁵⁰; יש הסבורים, שאיסור חובל בעצמו אינו חל אם האדם מסכים לכך⁵¹; אין איסור חובל כשעושה זאת כדי להינצל מצער וסבל נפשי⁵², ודבר זה מוגדר גם כשיש לו בושה ללכת בין הבריות⁵³.

אין לאסור משום שמכניס עצמו לספק סכנה מכמה טעמים: מצינו שאנשים מכניסים עצמם בהיתר לסכנות מסוימות כשיש צורך בדבר, כגון לצורך פרנסה, ולכן סכנה מועטת כזו אין לאסור; מותר לאדם להכניס עצמו לספק סכנה כדי למנוע כאב וסבל; מותר לאדם להכניס עצמו לספק סכנה אם בדבר זה כבר דשו רבים, והוא מקובל, מדין 'שומר פתאים'⁵⁴.

אין לאסור מדין שינוי מעשה בראשית, וסתירת גזירת מלכו של עולם מכמה טעמים: כל דבר הנעשה לשיפור הבריאה, אין בו משום סתירת גזירת מלכו של עולם; כל דבר הנעשה לצורך מניעת סבל וצער נחשב כצורך רפואי, והוא כלול

ואילך. [52] על פי המבואר ברמ"א יו"ד רמא ג; מאירי סנהדרין פד ב. [53] כמבואר בתוס' שבת נ ב ד"ה בשביל. [54] ראה נספח לע' סכון עצמי. [55] וראה בשו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' קה אות ב, שאמנם דאגה וצער מחשיבו לחולה לעניין זה, אלא שאין בזה חולה שיש בו סכנה, ולכן הניח שאלה זו בצ"ע. [56] שו"ת משנה הלכות ח"ד סי' רמז. [57] שו"ת אגרות משה חח"מ ח"ב סי' סו; שו"ת יביע אומר ח"ח חח"מ סי' יב. [58] הרב י. יעקובוביץ, נועם,

אייזנשטיין, בס' עטרת שלמה, ח"א עמ' נו ואילך. [47] רמב"ם חובל ה א. וראה שם שתי גירסאות אלו. [48] ראה – שו"ת מהרי"א אסאד חו"ד סי' רמט; שו"ת מנחת יצחק ח"א סי' לו אות ד; שם ח"ו סי' קה אות ב. [49] כמבואר בסנהדרין פד ב. [50] שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' פב אות ז. [51] מנ"ח מ' מח; טורי אבן מגילה כו א. אמנם יש אומרים שלא מועילה הסכמת האדם לחבול בו, כי אין אדם בעלים על גופו לענין זה – ראה הגרש"י זווין, לאור ההלכה, עמ' קפא

מותר גם באיש⁵⁹.

על מנת להשלים את השיחזור, מקובל לקעקע צורת פיטמה ליד העוקץ המשוחזר, והקיעקוע נעשה בדרך של שריטה ומילוי בצבע⁶². יש מי שסובר, שבשעת הדחק, כגון באשה צעירה, שיש חשיבות פסיכולוגית לשחזור מלא של השד, מותר לעשות כן, אלא שעדיף לעשות זאת על ידי גוי, ובהרדמה מלאה של האשה, שאז אין היא מסייעת כלל⁶³.

ניתוח להפיכת המין

היבטים רפואיים – ניתוחים לשינוי המין נעשים בשני מצבים:

באנדרווגינוס, היינו אדם שיש בו גם איברי זכר, וגם איברי נקבה, ובאמצעות ניתוח יוצרים צורה חיצונית כאחד המינים⁶⁴.

ניתוח לשינוי מין באדם שהוא מבחינה ביולוגית זכר מלא או נקבה מלאה. יש אנשים הנולדים באופן אנטומי ופיסיולוגי כבני מין אחד, אך סובלים מחוסר שביעות-רצון קיצונית מההזדהות עם מינם, ומרגישים צורך נפשי חזק להיות מזהים עם המין האחר⁶⁵. תיסמונת זו

יש מי שכתב, שאם אפשר לעשות את הניתוח הפלסטי בהרדמה מקומית, מותר לאשה לעבור ניתוח כזה גם לשם יופי בלבד, ולאיש מותר הניתוח רק בתנאי שמניעתו גורמת לו צער יום-יומי ועגמת נפש, אך לא לשם יופי בלבד; ואם יש צורך בהרדמה כללית, יש לפנות בכל מקרה בשאלה לרב⁶⁰.

שיחזור שד – אשה שעברה כריתת שד בגלל גידול ממאיר, או כריתת שד מונעת בחשד לממאירות עתידה, מקובל כיום לשחזר בניתוח פלסטי את מבנה השד על ידי העברת קטע עור ושומן מדופן הבטן התחתונה, או העברת עור ושומן מהעכוז, או העברת שריר עור ושומן מהגב. יש גם אפשרות לשחזר את השד על ידי החדרת תותבות של חומר מרחיב רקמה מתחת לשריר החזה, ומתיחה והרחבה הדרגתית עד הגודל הרצוי. השיחזור יכול להתבצע מיידיית לאחר ניתוח הכריתה, או בשלב מאוחר יותר. לשיחזור השד יש מספר יתרונות, הכוללים שיפור ההתמודדות הנפשית של החולות, שיפור תדמית הגוף, ושיפור במיניות⁶¹.

Surg 101:1810, 1998; Constant CM, et al, *Patient Educ Coun* 40:201, 2000
Spear SL and Arias J, *Ann Plast Surg* [62] 35:232, 1995
[63] תשובת הגר"י זילברשטיין במכתבו אלי, בשם הגר"ש אלישיב. טעמו – על פי שיטת המעיל צדקה סי' לא, שאין אפילו איסור דרבנן אם כתובת הקעקע איננה באותיות אלא בצורות בלבד. וראה עוד בע' עור הע' 265 ואילך. [64] ראה ע' אנדרווגינוס חלק ז. [65] מצב זה נקרא trans-sexualism. על

ו, תשכ"ג, עמ' רעג ואילך; שו"ת משנה הלכות ח"ד סי' רמו-רמו; שו"ת יביע אומר ח"ח חו"מ סי' יב; שו"ת רבבות אפרים ח"ח סי' שפט. [59] שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' פב אות ז; שו"ת חלקת יעקב ח"ג סי' יא; שו"ת משנה הלכות ח"ד סי' רמו; שו"ת יביע אומר ח"ח חו"מ סי' יב; שו"ת בנין אב ח"א סי' נ אות ג; Bleich JD, *Judaism and Healing* 1981, pp. 126-8. [60] שו"ת עשה לך רב ח"ד סי' סה. [61] ראה – Reaby LL, *Plast Reconstruct*

איסורים אחרים, כגון הסתכנות שלא לצורך בנייתו והרדמה; איסור חובל בעצמו; שינוי מעשה בראשית, וסתירת גזירת מלכו של עולם, שלא הותרה הרפואה למצבים כאלו.⁷⁵

איסורים הלכתיים בהפיכת נקבה לזכר
 הם: איסור סרוס⁷⁶, ואיסור משום 'לא יהיה כלי גבר על אשה'⁷⁷.

תוצאות הלכתיות — יש מי שכתבו,
 שזכר גמור שנשא אשה, ואחר כך עבר ניתוח להפיכת זכר לנקבה על ידי כריתת גידו ואשכיו, קידושיו בטלים, ואשתו מותרת לעולם בלא גט⁷⁸, וכן לאחר ניתוח להפיכת המין של נקבה לזכר על ידי בניית גיד זכרי, בטלים הקידושין, ואין בעלה זקוק לגט⁷⁹; ויש מי שכתב, שבמקרים כאלו נחשב כזכר גמור, ואשתו צריכה גט מן התורה והיא אשת איש ודאית, ואין לה תקנה⁸⁰.

מי שעבר ניתוח לכריתת גידו ואשכיו

תוארה לראשונה בשנת 1949⁶⁶. אנשים כאלו מבקשים להפוך את מינם בדרך הורמונלית וכירורגית. שכוחות תופעה זו מוערכת בכ-4 לכל 1,000,000 גברים, וכרבע משיעור זה בנשים⁶⁷. שינוי המין ניתן להיעשות על ידי טיפול הורמונלי וכירורגי מתאים, כך שבאופן חיצוני יהפוך זכר לנקבה ולהיפך. ניתוחים כאלו החלו להתבצע באירופה כבר בשנות ה-30 של המאה ה-20, ובארה"ב — בשנות ה-60, ובמשך השנים התפתחו שיטות כירורגיות מגוונות הן לגבר והן לאשה⁶⁸.

איסורים הלכתיים בהפיכת זכר לנקבה
 הם: איסור סרוס⁶⁹; איסור של פצוע דכא וכרות שפכה⁷⁰; איסור משום 'לא ילבש גבר שמלת אשה'⁷¹, כשאיסור זה מתייחס לא רק לאיסור לבוש של המין האחר, אלא לכל התנהגות ופעולה המיוחדת למין אחד כשהיא נעשית על ידי המין האחר, כגון שלא יתקן איש בתיקוני אשה⁷², האיסור לגבר ללקט שערות לבנות מתוך שחורות⁷³, והאיסור על האשה לצאת בכלי מלחמה⁷⁴. על אלו יש להוסיף עוד

פצוע דכא, אלא שמי שהוא כזה, אסור לו לבוא בקהל. [71] דברים כב ה. [72] נזיר נט א. [73] שבת צד ב. [74] נזיר נט א. וראה עוד פרטי דינים כנ"ל בטוש"ע יו"ד סי' קפב. וראה מאמרו של הרב מ. אמסעל, המאור, כסלו-טבת, תשל"ג. [75] וראה על איסורים אלו לעיל הע' 42 ואילך. [76] ראה ע' סריס. [77] דברים כב ה. וראה לעיל הע' 44. [78] שו"ת ציץ אליעזר ח"י סי' כה פכ"ו אות ו. [79] יוסף את אחיו (יוסף פלאג'י) מערכת ג אות ב. [80] שו"ת לב אריה ח"ב סי' מט. וראה בשו"ת בשמים ראש סי' שמ דן בשאלה כזו, ולא הכריע, ובכסא דהרסנא שם כתב שאשה קניית עצמה רק בגט ובמיתת הבעל, אבל לא על ידי

ההגדרות ראה במאמר ח. קפלן ואח', הרפואה קמג:500, 2004. [66] תיסמונת זו תוארה על ידי Roberto GL, Arch Sex — Cauduell, Behav 12:445, 1983. הוא גם היה זה שטבע את המונח טרנס-סקסואליות. אמנם הניתוח הראשון לשינוי מין בוצע כבר בשנת 1931 על ידי אברהם. [67] Kuiper AJ, et al, Med Law 4:373, 1985; Hoenig J and Kenna JL, Br J Psychiatry 124:181, 1974; Walinder J, Br J Psychiatry 119:195, 1971. [68] סיכום שיטות ניתוחיות שונות ראה במאמר — ח. קפלן ואח', הרפואה קמג:500, 2004. [69] ראה ע' סריס. [70] אמנם ראה בע' אנדרווגינוס הע' 181, דעת הגרש"ז אויערבאך, שאין איסור לעשות אדם

לכתחילה אסור לבוא בקהל⁸¹.

הסבורים, שניתוח חיצוני לשינוי המין איננו משנה כלל מצד ההלכה, שכן ברור שמבחינה ביולוגית גנטית לא הפך הזכר לנקבה ולהיפך, וכל השינוי הוא חיצוני בלבד, ולפיכך אין הניתוח גורם לשינוי הדין ביחס למנותח⁸⁷. לפי זה אשה שהפכה לגבר אין להתיר לה לשבת בעזרת הגברים, ואין להעלותה לתורה, אלא יש לנהוג בה כאשה לכל דבר⁸⁸.

יש מי שכתב, שהבא על אדם שהיה זכר, ויצרו לו איברי מין נקביים על ידי ניתוח פלסטי, עובר על איסור של ביאה דרך איברים, חשש לביאת זכר, ואיסור השחתת זרע⁸².

אשה שעברה ניתוח לשינוי מינה ונראית כגבר, אפילו יצרו לה איבר זכרי, אין חיוב מילה באיבר זה, ואפילו הוא הדגדגן⁸³ הטבעי שלה⁸⁴.

עוד יש מי שכתב, שאם המנותח אימץ לעצמו שם המתאים למין החדש, אין לקרוא לו בשם זה בגט⁸⁹.

אשה גויה שעברה ניתוח לשינוי המין לזכר, אין לקבלה לגירות⁸⁵.

המצב החוקי בעולם – שבדיה היתה המדינה הראשונה אשר כבר בשנות ה-70 של המאה ה-20 הכירה והסדירה את המצב המשפטי של המנותחים לשינוי המין.

מעמדו של המנותח – נחלקו הפוסקים בדינו של אדם שעבר ניתוח לשינוי המין: יש מי שכתב, שקביעת מינו של האדם תלויה במראהו החיצוני, ולפיכך תועיל הפיכת זכר לנקבה להקנות לו דין נקבה, ובכך יופקע מהמצוות שהיה חייב בהם בהיותו זכר, ויופקעו קידושיו, והוא-הדין בהפיכת נקבה לזכר⁸⁶; ויש

הולנד היתה המדינה הראשונה אשר הכירה בשינוי מין ניתוחי כמצב חדש וחוקי אפילו לצורך נישואין עם בן מינו הקודם.

שו"ת לב אריה ח"ב סי' מט; אאמור הגר"מ שטינברג, אסיא, א, עמ' 144 ואילך; נשמת אברהם חאבהע"ז סי' מד אות ג; חכמת גרשון, עמ' תנה ואילך; הרב י. שפרן, תחומין, כא, תשס"א, עמ' 117 ואילך. וכן משמע מר"ח המובא על ידי א"ע ויקרא יח כב. וראה, Bleich JD, *Contemporary Halakhic Problems*, I, 1977, p. 103 n. 10. וראה בלייך שם, שדן בשאלה איזה ברכה מברכות השחר יברך איש שהפך על ידי ניתוח לאשה ולהיפך – שלא עשני אשה, או שעשני כרצונו. [88] הרב י. שפרן, תחומין, שם. [89] הרב ח. ג'קטר, תחומין, כג, תשס"ג, עמ' 144 ואילך. והוא על פי ר"ת בתוס' גיטין לד ב ד"ה

שנחתך האיבר לאחר קידושין, עיי"ש. [81] שו"ת בשמים ראש סי' שמ. [82] הגרי"ש אלישיב, בשבילי הרפואה, ב, תשל"ט, עמ' טו ואילך. וראה עוד בשו"ת ציץ אליעזר חט"ז סי' ד סוף אות א. [83] clitoris. [84] ראה שו"ת שאילת יעבץ ח"א סי' קעא; שו"ת יד נאמן, הובאו דבריו בשו"ת ציץ אליעזר ח"י סי' כה פכ"ו אות ו, ושם חכ"ב סי' ב; יוסף את אחיו מערכת ג אות ב. [85] שו"ת במראה הבוק ח"ה סי' פז. [86] שו"ת ציץ אליעזר ח"א סי' עח. אמנם ראה שם חכ"ב סי' ב שמסיק שדינו כאנדרוגינוס, עיי"ש. [87] שו"ת ישביל עבדי ח"ז חאבהע"ז סי' ד; הרב א. הירש, נועם, טז, תשל"ג, עמ' קנב;

במדינות שונות באירופה יש הסדרים שונים ביחס למנותחים הללו, ורבות מהמדינות לא מכירות בשינוי המין מצב משפטי חדש לצורך שינוי השם בתעודת הזהות או לצורך נישואין⁹⁰.

בתי המשפט בארה"ב קבעו בעבר, שלניתוח לשינוי המין אין כל משמעות עובדתית ומשפטית על מינו של המנותח, ודינו של המנותח לעניינים משפטיים, כולל לענייני אישות, כמינו המקורי לפני הניתוח⁹¹. אכן, החל משנות ה-80 של המאה ה-20 חל שינוי מובהק בפסיקות ובחקיקה בארה"ב, ומי שעבר שינוי מין ניתוחי רשאי לשנות את שמו, לשנות את מינו בתעודת הזהות בהתאם למינו החדש, ואף הכירו בשינויים אלו לצורך נישואין. התפיסה המשפטית האמריקאית קובעת שאין לקבוע את מינו של האדם רק על פי מבנה הכרומוזומים שלו, אלא גם על פי מראהו החיצוני ורצונו⁹².

המצב החוקי בישראל – בשנת 1986 אישר משרד הבריאות בישראל ביצוע ניתוחים לשינוי המין, אך הגביל את ההיתר לבתי חולים ציבוריים בלבד, ובתנאי שמדובר בחולים הסובלים מבעיה נפשית מתאימה, חיים בזהות המין הנגדי במשך שנתיים לפחות, קיבלו טיפול הורמונלי ממושך, עברו הערכה רב-מקצועית מקיפה, וחתמו על טופס הסכמה מיוחד. בראשית המאה ה-21 פעל רק מרכז אחד בישראל שביצע ניתוחים לשינוי המין, בבית חולים שיבא בתל-השומר, ובה מכהנת ועדה רב-מקצועית שהקומה על פי הנחיות משרד הבריאות⁹³.

ניתוחי השתלת איברים – ראה ערך השתלת אברים.

ניתוחים ספציפיים – נידונו בערכים מתאימים באנציקלופדיה זו⁹⁴.

2004. וראה עוד – ב. לוי, מכתב לחבר, מט, כסלו-טבת, תשמ"ז, עמ' 7. [94] לדוגמא: ניתוחי אשך, ערמונית, סרוס ועיקור – בע"ע סריס, פוריות ועקרות; ניתוחים גניקולוגיים – בע"ע אנדרוגיניס, בתולים, לדה, נדה וזבה, פוריות ועקרות, רחם; ניתוחים אורולוגיים – בערך מילה. כמו כן ראה בערכים על האיברים השונים (לב, עין וכיו"ב) – ביחס לניתוחים באיברים אלו.

והוא, שאין לקרוא בשם שמפרסם חטא גדול. Rogers A, *Lancet* 341:1085, – [90] ראה – Bleich JD, – [91] ראה – 1993. *Contemporary Halakhic Problems*, I, 1977, p. 104 [92] ראה – 34 DePaul L. Rev – 553, D.M. Neff, Daniel of Title VII protection to transsexuals: *Ulaine v. Eastern Airlines, Inc*. [93] ראה ח. צור ואח', הרפואה קטז:509, 1989; ח. קפלן ואח', הרפואה קמג:500,